

TÜRK DÜNYASI ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN GELECEĞE TAŞINMASI¹

Prof. Dr. Erman ARTUN

Türk dünyasının kültür varlığının önde gelen unsurlarından biri âşıklık geleneğidir. Bu gelenek Türk cumhuriyetleri ve topluluklarında ortak bir mirastır. Ortaklığın temeli; aynı dili, tarihi, kültürü paylaşan kavimlerin aynı kökten beslenmelerine dayanmaktadır.

Âşıklık geleneği, Türk dünyasının kültürel kimliğinin ana kaynaklarından birini oluştururken, diğer yandan da Türklük dünyasının paylaştığı ortak bir mirastır. Bu mirasın kökleri Türklük dünyası tarihinin derinliklerine kadar uzanır.

Atlı-göçebe kültürün temel teması olan kahramanlık, ozan-baksılar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılarak destan geleneği oluşmuştur. Efsaneye tarihin kaynaştırıldığı destan kültürü, sözlü gelenekte oluşmuş, ozan-baksılarca taşınarak aktarılmıştır.

Âşık; arzu ve ümitleri dile getirir, halkın yaşayışı ve tarihini yansıtır, sözlü kültürü yayar. Halk şairlerinin devlet yönetimi ve özellikle halk üzerindeki etkileri büyüktür. Halk şairlerinin türbeleri ve hayatları etrafında teşekkül eden menkabe, inanış ve halk hikâyeleri ile Türk toplum hayatı içindeki rolleri bu gerçekliğin göstergelerinden biridir.

İslâmiyet öncesi Türk edebiyatı hakkında bilebildiklerimiz kadar bilemediklerimiz vardır. Türklerin, İslâmiyet öncesi dönemlerde dinî inanışlarını yerine getirirken yaptıkları törenlerde ozanların da bulunduğunu kaydeden Köprülü, bu sanatçıların toplumda önemli bir yerleri olduğunu belirtmektedir (Köprülü, 1989:159).

Fuat Köprülü, İslâmiyet öncesi Türk edebiyatını tanıtırken genel süre avlarından ve şölenlerden sonra ozanların kahramanlık konulu destanlar okuduğunu incelemelerinde yazarak Türk edebiyatının, Türk kültürü içindeki sürekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca ozanların orduda çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmak gibi işlevlerinin olduğunu öğreniyoruz (Köprülü, 1989:72). Dinî-tasavvufî halk edebiyatının oluşumundan sonra da tekkelerle bağı bulunan ordu âşıklarının, ozanların görevlerini üstlendiklerini biliyoruz.

Türk dünyasında kazandığı anlam ve fonksiyon itibarıyla halk şairliği, belli bir milletin düşünce ve ruh dünyasının söz veya ezgi ile sanata dönüşmesi ve bunun ifade ve icra edilmesidir. Geleneğin yapısını Dede Korkut Destanından çıkarmak mümkündür.

Âşıklık geleneğinin geniş bir coğrafyada, farklı adlarla ifade edilmesi, onu benzerlerinden ayrı kılamaz. Âşık veya halk şairi (ozan, aşug, bahsi, jırav, comokçu); destan, hikâye veya türkünün yaratıcı müellifi ve anlatıcı/söyleyicisidir. Uzun yüzyıllara dayalı zaman ve geniş bir coğrafi mekânda yaygınlık alanı bulan Türk sözlü şiir sanatı, içindeki özü muhafaza ederek çağa, mekâna, ihtiyaca göre değişmiş; yeni tür, söyleyiş ve yaratıcılık yolları denemiştir. Bunun için Türk topluluklarının tümünde bu gelenek aynı ortak mirasa bağlı olsa da gelişim yolları farklıdır. Kahramanlık destanını dile getiren jırav, bahşı, comokçu ile halk hikâyesinin müellifi veya lirik âşık arasında, yaratıcılık bakımından, büyük bir farklılık yoktur. Bunların beslendiği kaynak aynıdır. Ancak, sadece eseri oluşturan tür veya nazım biçimiyle değil, icra tekniği ve dinleyici çevresi ile de Türk Dünyası halk şairliği geleneği geniş bir yelpazeyi barındırmaktadır. Bunun için sınırlarının tespiti güçtür.

¹ XVII. ULUSLARARASI KIBATEK EDEBİYAT ŞÖLENİ (BALKANLAR TÜRK EDEBİYATI VE KÜLTÜRÜ) (Kosova; 13 – 18 Ağustos Eylül 2009)

Türkiye'de *ozan*, *âşık*, *halk şairi*, *saz şairi* (Sakaoğlu, 1992: 28–30) olarak nitelendirilen âşıklar; Azerbaycan Türklerinde *ozan*, *âşık*, *el şairi*, Kazak Türklerinde *halk akını*, *sovırıp salma akın*, *aytışger*; Kırgız Türklerinde *halk akını*, *aytışçı*; Türkmen ve Özbek Türklerinde *akın*, *ahun*, *bahsi*, *şair*; Uygarlarda *bahsi*, *aşuk*, *goşakçı*; Karakalpaklarda *akın*, *aytışger*; Başkurlarda *sâsân*; Tatarlarda *çaçan* olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de *kalem şairi* olarak ifade edilen halk şairlerine, Kırgız ve Kazaklarda *cazgiç akın* (kalem şairi) denilmektedir (Sakaoğlu-Alptekin-Şimşek: XII).

Çıracak Yetiştirme (Kapılanma)

Âşıklık geleneği yalnızca çalıp söylemeye dayanmayan, bir usta tarafından öğretilmesi gereken bir iştir. Bir kişinin âşık olarak nitelenebilmesi için çağlar boyu gelişen geleneğe uyması gerekir. Usta âşık, saza ve söze yeteneği olan bir genci çıracak edindir, yanında gezdirir. Çıracak ustasının ölümünden sonra meclislerde, sohbetlerde, onun şiirleriyle söze başlar, adını yaşatır, izinden gider (Kaya,1984: 40).

Ayrıca usta, çırağına âşıklık sanatının şiir, musiki ve hikâye anlatmadaki incelikleriyle beraber iyi saz çalmayı, irticalen şiir söylemeyi, usta malı eserleri nakletme tekniğini de öğretir. Çıracaklık dönemini tamamlayan âşığa ustası tarafından bir de mahlas verilerek ustalığı tescil edilmiş olur (Albayrak 1991:547).

Mahlas:

Mahlas, âşık edebiyatında sanatçının benimsediği, eserlerinde kendi adı yerine kullandığı takma adıdır.

Âşık Musikisi – Saz

Âşıklar, düz konuşmayla şiir söylemeyi “dilden söylemek”, saz eşliğinde şiir söylemeyi de “telden söylemek” şeklinde ifade etmişlerdir. Bununla âşığın şiirine eşlik eden sazın, şiirden ayrılmaz bir unsur olduğu anlaşılır. İlk âşıklara çöğür adı verilen sazı çaldıklarından “çöğürücü” adı verildiği görülmektedir. Halk toplulukları karşısında saz eşliğinde şiir söyleyen âşıklar, herhangi bir konuda topluluk önünde saz çalıp doğaçlama şiir söyleme özellikleriyle övünürler.

Âşıklık geleneğinde sazın önemli bir yeri vardır. Âdeta saz ve söz bütünleşmiştir. Âşıkların büyük bir çoğunluğu saz çalar. Bazı âşıkların doğaçlaması vardır, sazı yoktur. Bazılarının ise ne sazı, ne de doğaçlaması vardır. Ancak geleneğe uygun olarak heceyle şiir yazarlar (Kaya,1995:123). Köprülü, âşıklık geleneğinde yetişmiş âşıklar arasında saz çalamayan bir âşığın düşünülmemeyeceğini söyler (Köprülü,1962:19). Boratav da bu görüşe katılarak âşıkların çoğunlukla saz çalıp şiirlerini sazla söylediklerini belirtir (Boratav, 1968:340). Başgöz ise istisna olarak son yüzyılda özellikle çalgıyı günah sayan çevrelerin dışında, sazın âşıklarca çalındığına işaret eder (Başgöz,1968:14). Âşıklık geleneğinde saz çalamayan bazı âşıklar, yanlarında “sofu” adı verilen saz çalan âşıkları gezdirirler.

Bade İçme ve Rüya Motifi

Rüya motifi, âşıklık geleneğinde sık karşılaştığımız bir motiftir. Bazı âşıklar maddî aşktan manevî aşka geçerken, saz çalıp söylemeye başlarken, ilâhî araçlarla yani, bir mürşidin, bir pirin, Hızır Peygamberin rüyada tecellisiyle âşık olup saz çalmağa başladıklarını söylerler. Bunlar, halkın inancına göre ilham kaynakları “ilâhî” olan âşıklardır (Köprülü,1986:217). Bir diğer araştırmacımız rüyalar ve şamanların, sihri, din hayatını çevreleyen öğelerin, Anadolu mistisizminde aracı rolü üstlendiğine değiniyor (Başgöz,1952:238). Bir kadeh şarap içip vecde düşmek halk hikâyelerinin rüya motifi kompleksinin minyatür bir şeklidir.

Âşık Fasılları – Âşık Karşılaşmaları

Âşıklar, butalarını aramak, ün sahibi olmak, para kazanmak için çevreyi gezerler, diğer âşıklarla yarışmalar yaparlar. Bu yarışmalara “*meydan edilme*”, “*divana çıkma*” denir. Âşıkların halk içindeki toplantılarından biri ve en önemlisi “*meydan edilme*” geleneğidir. Bu meydan edilme ya da “*divana çıkma*” işini yönetmek üzere, “*divan âşığı*” dedikleri yol, erkân bilen usta bir âşık meraklılarca seçilirdi. Bu toplantılarda yarışan âşıklara “*divan âşığı*” adı verilirdi (Başgöz,1986:254).

Âşık Toplantıları ve Âşık Fasılları

Türkiye’de âşıklık geleneğinde belli yörelerde “karşılama”, “deyişme”, “atışma” veya “karşiberi” gibi adlar altında toplanan sistemli deyişmeler; en az iki âşığın dinleyici huzurunda veya herhangi bir yerde karşı karşıya gelerek, birbirlerini sazda ve sözde belli prensipler içinde denemeleri esasına dayanmaktadır (Günay1993:47). Âşıklık geleneğinde atışmalar çok önemli bir yere sahiptir. Âşıklıkta ilk iş ruh dünyasındaki değişikliği saza döküp topluluğa saz ile sunmaktır. İkinci iş ise âşığın tanınmış bir âşıkla karşılaşması, onu yenmesi “bağlaması” gereklidir. Eski kaynaklar bunu “müsaare” olarak nitelemişlerdir (Bali,1975:7432).

Askı Asmak-Askı İndirmek -Muamma

Âşıklar hece ölçüsüyle oluşturdukları bilmeceler dışında divan edebiyatında görülen muamma ve lugazlar da yapmışlardır. Muamma: Arapça “körletmek” “gizli ve güç anlaşılır söz” anlamlarına gelir. Bir ismi işaret eden söz, dize veya beyittir. Remiz, ima, kalb, tashif gibi edebî sanatlarla yapılır. Muammaların, iç ve dış olmak üzere iki anlamı vardır. Muammayı düzenlemede ve çözmek için çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemlerle adı meydana getiren harfler toplanır, ad bulunur ve muamma çözülmüş olur. Muammanın çözülmesi oldukça zordur. Bundan dolayı âşıklar muammalarının başlarına hangi anlama geldiklerini, adını yazarlardı. Muammaların çözülmesinde verilecek cevapların önemi vardır. Bu cevapların anlamlı ve konu ile ilgili olmaları gereklidir (Elçin 1981:674).

Azerbaycan’da Âşıklık Geleneği

Azerbaycan Edebiyatı'nın en zengin kolunu oluşturan âşık edebiyatı geleneğinin kökleri çok gerilere gider ve geniş bir alana yayılır. Anadolu ve Azerbaycan ozanlık/âşıklık geleneğinin en büyük temsilcisi olarak Dedem Korkut kabul edilir.

Âşıklar daha çok, "halk" yahut da "el" şairi olmuş, söyledikleri şiirler ise, âşık şiirinin bütün özelliklerini bünyesinde taşımıştır. Âşıkların hayatları etrafında halk hikâyeleri oluşmuştur. Genellikle okuma yazmaları yoktur. Şiirlerini saz eşliğinde irticalen (hazırlıksız olarak) terennüm ederler. Şiirlerini genellikle hece ölçüsüne bağlı kalarak söylerler. Bir yandan anonim halk edebiyatına, bir yandan da divan edebiyatına açıktır.

Azerbaycan âşıklarını üç grupta değerlendirebiliriz:

a. Üstat âşıklar: Âşıklık geleneğinin gelişmesini sağlayan âşıklardır. Çok iyi saz çalarlar. Bu âşıkların şiirleri etrafında halk hikâyeleri teşekkül etmiştir.

b. İfacı âşıklar: "Usta malı" adı verilen üstat âşıkların şiirlerin çalıp söyleyen bu âşıkların şiir söyleme kabiliyeti yoktur. Ancak bunların da çirakları olabilir.

c. El şairleri: Saz çalmayı bilseler bile güzel okuma kabiliyetleri olmadığı için genellikle meclis düzenleyemezler. Günlük sorunları şiirlerine yansıtmışlardır.

Âşıkların şiir söylemeye başlaması, Anadolu'daki gibidir. Burada da âşıklar bir pir elinden bade içer ve o güne kadar şiirle hiç bir ilgisi olmayan kişi saz çalıp şiir söylemeye başlar. Bu âşıkların hayatları etrafında oluşan "destan"larda erkek ve kız kahramanlar aynı anda içtikleri badelerle birbirlerine âşık olup şiir söylemeye başlarlar. Azerbaycan âşık şiirini konuları açısından ele aldığımızda Anadolu sahası kadar zengin olduğunu görüyoruz. Halkın kahramanlık duygularından ıstıraplarına, sevinçlerinden sevgilinin vefasızlığına kadar pek çok konu şiirde gereken yeri alabilmiştir. Azerbaycan insanını ve güzelliklerini anlatan şiirler de sık sık yazılıp söylenmiştir (Paşayev 1981: VI-VII)."

Tasnifler de *bayatı*, *koşma*, *geraylı*, *tecnis*, *divanî*, *mühemmes* gibi belirli hece ve kafiye esasına göre söylenmektedir.

Türkmenistan'da Âşıklık Geleneği

Türkmenistan'da türkü söyleyen veya saz çalanlara *bahşi* denilmektedir. Bahşiler; repertuarları ve icraları bakımından *termeci* ve *hikayeci* olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar. Bazı bahşilerin kendi telif eserleri olmakla beraber daha çok usta malı çalıp söylerler. Termeci bahşiler, destanlar veya hikâyeler içinde yer alan manzum parçaları, şairlerin eserleri ile halk türkülerini söylerler.

Kazakistan'da Âşıklık Geleneği

Kazaklar arasındaki anlatmalarda ise kopuzun piri, Dede Korkut'tur. Buradaki görünümüyle Dede Korkut'un Kazaklar arasında anlatılan menkıbeleriyle paralellik gösterir. Tarihî süreç içerisinde Türk toplulukları arasında Dede Korkut ile ilgili olarak anlatılan anlatmaların, kimi yerde korunmuş olmakla beraber, bölgesinde kuvvetli bir gelenek oluşturan başka bir şahsiyetin adına bağlanması da mümkündür.

Kazak halk şiirinin tür ve şekil özelliğini kullanan jıravlar, jırşılar, halk akınları, şeşenler ve hatta biyeler bu sanatın en güzel örneklerini sunmuşlardır. Kazak halkı öteden beri hikmetli sözlere ayrı bir değer verir. Bunlara *şeşendik sözler* denir. Kanatlı söz, uçan söz, seçilmiş söz, vecize, nutuk vb. şekilde aktarılabilecek olan şeşendik sözlerin derin anlamları vardır. Bunlarda Kazak halkının dünya görüşü, tarihi ve felsefesi görülür. Kazak halk şairleri arasında halk hikâyeciliğinin yaygın olduğu görülür. Bu hikâyelere *ğaşıktık dastandar* (aşk hikâyeleri) veya liro epos denilmektedir (Çınar, 1996: 69).

Özbekistan'da Âşıklık Geleneği

Özbeklerde halk şairlerine icra tekniği, ele alınan konu, yöre ve ekollere bağlı olarak *bahşi*, *şair*, *akın*, *ahun*, *sannavci*, *yüzbaşı*, *saki*, *sazende*, *sazcı*, *halfe* vb. değişik adlar verilmektedir. Halk şairleri tarafından yaratılan bazı koşukların daha sonra anonimleştiği de bilinmektedir. Bahşılar halk destanlarını icra eden, kendileri de *koşma* veya destanlar yaratan sanatkârlardır.

Özbek bahşilerin ünlüleri Fazıl Yoldaşoğlu, İslam Şair, Polken Şair, Abdulla Şair, Merdanekul Evliyakuloğlu ve Umır Seferoğlu eserlerini dombra çalarak söylemişlerdir. Bekmurad Korabay, Dostyar Hocayar gibi bahşılar kopuzla, Bor Sadıkoğlu gibi bahşılar dutar ile Harezmlî Bala Bahşi ise dutar, tar ve rübabla eserlerini söylemişlerdir. Çeşitli koşuk, destan veya hikâye ortaya koyan Harezmlî bahşılara *sazcı* denilmiştir (Razzakov-Mirzayev 1980:103–107).

Özbekistan' da Bulungur, Korgan, Şehrisebz, Kamay, Şerabad, Harezmlî ve Güney Tacikistan destancılık okulları gibi bahşılığın geliştiği merkezler vardır. Bulungur destancılık okulu

esasen bugünkü Semerkant vilâyetindeki Bulungur ilçesi ve çevresindeki köylerde şekillenmiştir. Usta icracı bahşılardan yetiştiği merkezlerden ikincisi Korgan (Semerkant) destancılık okuludur. Yedi ünlü bahşinin yetiştiği Cumanbülbul ailesi bu okulun başındadır.

Kırgızistan'da Âşıklık Geleneği

Kırgız halk şairliği geleneği Kırgız şiir sanatı ile doğrudan ilgilidir. Halk şairlerine genel olarak *halk akını* denir. Akınlar; *ırçı*, *cazgiç akın* veya *tökmö akın* olarak da adlandırılabilir. Tökmö akınlar usta malı veya kendi eserlerini *kopuz* veya *kıyak* ile dile getirirler. Halk şairleri; *camakçı* (atışmacılar), *comokçu* (destancılar) ve hikmetli söz söyleyenler olmak üzere üç gruba ayrılırlar. Akınlar, besteci veya komuzçular toydan toya, topluluktan topluluğa, köyden köye giderek bu geleneği sürdürmüş ve halk şiirinin örneklerini vermişlerdir. Akınlar büyük şölen veya toplantılara katılmış, atışmış, kendi yöresi veya boyunu temsil etmiştir.

Diğer boyların akınlarını yeren şair, kendi boyu ve çevresinde büyük itibar sağlamıştır. Bu gelenek içerisinde *comokçuların* (destancıların) ayrı bir yeri vardır. *Comokçular*; Kurmanbek, Canış-Bayış, Er Tabıldı, Kocacaş, Olcobay menen Kişimcan vb. destanları anlatır, bununla birlikte sosyal hayata dair kendi yaratılarını da dile getirirlerdi. Kırgızlarda Manas destanını söyleyenlere de comokçu veya manasçı denilmiştir. Raisa Kıdırbayeva'ya göre manasçılık okulları; Çuy, Isık-Köl, Tanrı Dağ (Tiyanşan) ve Güney (Tüştük) okulları olmak üzere dört gruba ayrılır (Ergun, 1995).

Balkanlarda Âşıklık Geleneği

Balkanlar Osmanlı İmparatorluğu kimliğine sahiptir. Bu ortak kültürü oluşturan Balkanlar çeşitli dinleri ve dilleri bünyesinde barındırır. Balkanlar bunca kültürel çeşitliliğine rağmen ortak kültürel özellik gösterirler. Osmanlı-Türk kültürü bu ortaklığı sağlamada ana etkidir.

Balkanlarda yaşayanlar bir araya gelseler aynı şeyleri yerler, içerler, aynı halk oyunlarını oynarlar, aynı türkülere eşlik edebilirler. Bu türküleri ayrı dillerde de söylerler Balkanlarda büyük bir kültürel olgunlaşma, büyük bir kültürel birikim söz konusudur. Bu toplantının amacı bu ortak mirasa sahip olma bilincidir.

Avrupa'nın güneydoğusundaki Balkan yarımadası, yüzyıllar boyu Osmanlı Devleti'nin etkisinde kalmıştır. Kültür örtüşmesiyle bir arada yaşamak kolaylaşsa da, Balkan Türkleri, geleneklerini, dillerini koruyarak, kuşaktan kuşağa gelişen kişilikleriyle var olmasını bilmişlerdir. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, Balkan yarımadasındaki devletler arasında Türklerin etkisi hâlâ sürmektedir.

Balkanlar yaklaşık beş yüz yıl Osmanlı yönetiminde kaldı. Doğal olarak da bu uzun süre içinde yeni bir kimlik kazandı. Balkanlar'da Türk Edebiyatı, XVI. yüzyıldan günümüze doğru yüzlerce şairle, yazarla güç kazanmış. Bunlar abartılmış sayılar değil. Osmanlı'nın Balkan siyaseti kültür gelişmesiyle güç kazanmış. Balkanlar'daki Çağdaş Türk Edebiyatı'nın da yüzyıllar öncesine giden bir gücü olduğunu anımsamak gerekir. Tabii süreli yayınlar da ihmal edilmemiş.

Türk Kültürü yüzyıllar boyuna Balkan kültürünü besleyen en önemli kaynaktır. Türk halk kültürü Balkanlar'da Türk kimliğinin oluşmasını sağlayan en önemli alt yapı kurumu olmuştur. Anadolu'ya gelen İslamiyet'le Anadolu'da yeniden şekillenen ve oradan Avrupa ortalarına giden Türk kültürü, Balkanlar'da yerli halkın kültürünü etkilemiş, onlardan da etkilenmiştir.

Balkanlarda halk kültürü ürünleri, kültürünün yayılmasında önemli rol oynamıştır. Âşıklar köklü bir Balkan âşıklık geleneği oluşturmuşlardır. Eski Yugoslavya’da Priştine, Prizen, Üsküp’te güçlü bir âşıklık geleneği vardı. Âşık kahvehanelerinde âşık fasılları yapılıyordu. Anadolu’dan gelen âşıklar âşıklık geleneğini Balkanlara taşımışlardı. Balkanlı âşıklar da İstanbul’a gelerek âşık kahvehanelerinde Balkan âşıklık geleneğinin örneklerini sunmuşlardır (Hafız, 1985:5-10). Balkan âşıkları gezginci âşıklık geleneği gereği bütün Balkanları gezerek âşık tarzı şiirler söyleyerek, halk hikâyeleri anlatarak, muammalar çözerek düğün ve çeşitli törenlere katılarak Türk halk kültürünü yaymışlardır. Diğer koldan dervişler Balkanları gezerek tekke ve zaviyeler açarak dini-tasavvufi şiirler söyleyerek Türk kültürünün Balkanlarda kök salmasında etkin rol oynamışlardır. Âşıkların “dörtlük örme” adını verdikleri atışma örneklerinin pek azı günümüze gelmiştir. Bazı cönk ve mecmualardan tespit edilen şiirlerin büyük bir bölümü anonimleşmiş şiirlerdir. Balkanlı divân şairleri hakkında bilgimiz bulunmasına rağmen âşıklık geleneği ve âşıklar hakkında fazla bilgimiz yoktur (Hafız,1985 : 5-10).

Balkanlarda âşıkların destanları toplumun değer verdiği kişi ve olayları anlatan, halkın duygu, istek ve umutlarını sergileyen hayati yapıya sahiptir. Balkanlardaki âşıkların tarihsel ve toplumsal olaylara bağlı şiirlerinde Balkanlardaki Türk insanının acılarını, sevinçlerini umutlarını, özlemlerini buluruz. Toplumu çok yakından ilgilendiren olayları destanlaştıran âşıkların destanlarında toplumun sosyal yapısını, psikolojisini bulabiliriz. Bu yönleriyle söz konusu destanlar sosyal tarihe kaynaklık ederler.

Âşıklılık Geleneğinin Tanıtılması ve Gelecek Kuşaklara Taşınması:

Dünyada bugün uygarlık olarak nitelediğimiz değerler bütünü, insanlığın ulaştığı düzeyi göstermektedir. Bu değerlerin oluşmasında toplumların, birbiriyle etkileşim içinde olan kültürlerinin de kuşkusuz büyük katkısı bulunmaktadır. Dünyamızın bu kültürel zenginliğinin ve çeşitliliğinin korunup geliştirilmesini sağlamak hepimize düşen bir görevdir.

Toplumların yaşam biçimlerini belirleyen öğelerden biri olan âşıklık geleneği kuşaktan kuşağa, dilden dile aktarılır ve kültürel zenginliğin temelini oluşturur. Türklük dünyası âşıklık geleneği ve âşık fasıllarının, âşık karşılaşmalarının sunulacağı, âşık edebiyatı örneklerinin gösterileceği uluslar arası gösteriler yapılmalıdır. Türklük dünyası âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı konulu uluslar arası bir sempozyum düzenlenmelidir. Türk dünyasını temsil eden farklı coğrafyalardan âşıklar da sempozyuma çağrılarak âşıklık geleneğini ve ürünlerini sazlı sözlü sunularla tanıtmalıdır.

Âşıklık geleneğinin kendine özgü araştırma alanlarında önemli bilimsel bilgiler ortaya konmuştur. Ülkemizde öteden beri âşıklık geleneği araştırmaları dünya standart ve normları için gerekli eleman ve donanımdan yoksun bir şekilde yürütülmektedir. Âşıklık geleneği Türk kültürünün geleneksel biçimleri ve bunların değişim süreçleri ile kültür içindeki rol ve etkileri yeteri kadar araştırılmamış, teknolojik değişmelerin getirdiği sonuçlarla ortadan kalkmaya başlayan bütün âşıklık geleneği ürünleri tespit edilerek incelenememiş ve geleceğin inşasında bu birikimden yararlanma yolları oluşturulamamıştır. Âşıklık geleneği çalışmaları, sanayileşme ve teknolojik kalkınma sorunlarının öne çıktığı son dönemlerde geri plana atılmış, bu nedenle, ülke içindeki kültür değişimleri yeterince ve etkin bir biçimde izlenememiştir.

Türk dünyası ile âşıklık geleneği yoluyla kurulabilecek kültür köprüleri ihmal edilmiştir. Öte yandan, halk hayatının temel bilgi alanlarında gereksinim duyulan bilginin üretilmemesi, geleneksel kültür değerlerinin kuşaktan kuşağa sağlıklı yorumlarla aktarılmasını engellediği gibi, yerel kültür değerlerinin ulusal veya uluslar arası ölçekte eğitim, kültür turizmi ve kitle iletişimi

gibi son derece etkin alanlarda kullanılan ve yararlanan bir birikim olduğu gerçeğinin farkına varılamamasına neden olmuştur.

Dünyada yaşanan bu süreçlere paralel olarak, teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı küresel kültürel tutumların dünyayı günden güne tek biçimli hale getirmekte olduğunu değerlendirerek âşıklık geleneğinin, kültür içindeki önemini kavrayarak, bu alanın daha fazla çalışılmasını sağlayacak girişimler başlatılmalıdır.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü olan UNESCO, " 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Konferansı'nda Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ni kabul etmiştir. Bu sözleşmeye göre küreselleşmenin yok ettiği yerel kültürel değerlerin, araştırılması, derlenmesi, arşiv ve dokümantasyon merkezlerinin oluşturulması, müzelerinin kurulması, öğretim kurumlarında ders olarak okutulması, kitle iletişim araçlarında yer verilmesi ve kuşaklar arasında ortaya çıkan kopuklukları giderecek tarzda etkin biçimde değerlendirilmesi, temel amaçlar ve eylem planı olarak ön görülmektedir.

Âşıklık geleneğini Türk dünyası kültürel mirası olarak ulusal ölçekte korumak, devlet içinde kurumlaşmak, özendirmek isterken, basın yayın organlarında bu kültürel mirasa belli bir kota ayrılmalıdır. Âşıklık geleneği ilköğretimden başlayarak bütün eğitim kurumlarında ders olarak okutulmalıdır.

Kültürel mirasın korunması süreçlerinden birisini de yetişkin eğitiminde kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı oluşturmaktadır. Bütün kitle iletişim araçlarını kullanarak halkın kültürel miras konusunda duyarlılık kazanması için çalışılmasını istemektedir.

Türklük dünyasında âşıklık geleneği ve âşık edebiyatının tanıtım amaçlı çalışmalarına katkı sağlanacağı gibi bu tür çalışmalarda belirli yöntem bilgisi (metodoloji) sorunlarının çözümünde de kazançlar olacaktır. Ayrıca proje uzun vadede âşıklık geleneğinin gelecek kuşaklara aktarılması ve yurt dışı tanıtımları için hazırlanacak diğer projelere de kaynaklık etmesi bakımından önemli bir misyon üstlenecektir.

İletişim teknolojisinin hızla gelişmesi, âşıklık geleneğinin bir çok yörede unutulmasına neden olmuştur. Millî kültürün, geleneksel değerlerin yerini tarihî köklerden yoksun bir teknoloji kültürünün alması tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Geçmiş kuşakların aldığı kararlar gelecek kuşakları doğrudan etkilemektedir. Âşıklık geleneği mirasının korunması ve gelecek kuşaklara sunulması amacına yönelik çabalar desteklenmelidir.

Sonuç:

Kültürel miras, sürdürülebilir kalkınma ve barışın garantisidir. Âşıklık geleneği kültür değerlerimizi gün yüzüne çıkarmak, geçmişi gelecek kuşaklara taşımak ve çağdaş yorumlarını yapmak amacıyla sosyal, kültürel ve sanatsal çalışmaları, toplumumuzun değişik kesimleri ile birlikte yürütme ilkesinden hareket ederek gerçekleştirilmelidir. Kültür, ulusları birbirlerine yakınlaştırmakta, insanların barış ve hoşgörü içinde yaşamalarının temelini oluşturmaktadır.

Âşıklık geleneği, Anadolu coğrafyası dışında Azerî ve Türkmen sahalarında da yaşamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı bütün topraklarda ve Balkanlarda da yayılmış ve gelişmiştir. Âşıklık geleneği çağlar boyu çok geniş coğrafyalara yayılarak evrensel boyut kazanmıştır.

Âşıklık geleneği bugün Türklük dünyası ve Anadolu coğrafyasında sürmektedir. Türk sözlü edebiyatındaki ozan-baksı geleneğinin en güzel örneklerini Azerbaycan coğrafyasında gördüğümüz gibi günümüz Türklük dünyasındaki âşıklık geleneğinin en güzel örneklerini de Azerbaycan âşık edebiyatında görüyoruz.

Türk dünyası âşıklık geleneği, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak sosyo-kültürel hayatta meydana gelen değişimler, âşıklık geleneği dinleyicisini olumsuz yönde etkilemiştir. Âşıklık geleneği mirası korumaya alınarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır. Bilgi ve eğitim boyutuna ağırlık verilerek, âşıklık geleneği kültürel mirasının saptanması, korunması, teşviki ve aktarılmasını hedef alan politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Artun, (Erman), 1996, Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani, Adana, Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Hakan Ofset.
- Artun (Erman),1997, “Adana Âşıklık Geleneğinde Karacaoğlan Çığırma , *İçel Kültürü*, S.54, İçel.
- Artun, Erman, 2000; Adana Halk Kültürü Araştırmaları I, Adana, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. Epsilon Reklam ve Matbaa..
- Artun (Erman), 2000 ,” Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Terimleri Üzerine Bir Deneme”, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, 1. Adana
- Artun (Erman), 2000a, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I* , Adana, Epsilon Ofset
- Aslanoğlu, İbrahim; 1984, *Pir Sultan Abdallar* İst., Erman Yay.
- Bali (Muhan), 1975, “Âşık Karşılaşmaları-Atışmalar I, *Türk Folkloru Araştırmaları*, Eylül, cilt 16, İstanbul
- Bali(Muhan), 1975 “Âşık Karşılaşmaları- Atışmalar II, *Türk Folklor Araştırmaları*, 7457.
- Başgöz (İlhan), 1952, “Âşıkların Hayatlarıyla İlgili Halk Hikayeleri “*Journal Of America*, Folklor, 65, 1952, No: 238.
- Başgöz (İlhan) ,1968, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul.
- Başgöz (İlhan) , 1977, “Halk Edebiyatı ve Folklor” *Milliyet Sanat Dergisi*, s. 216, İstanbul.
- Başgöz (İlhan), 1977, “Karacaoğlan mı, Pir Sultan mı Halkın Dilinden Konuşuyor, Halk mı Onların Dilinden Konuşuyor”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 28 Ocak 1977, S. 2;6, İstanbul.
- Başgöz (ilhan) 1986, Folklor Yazıları, İstanbul, Adam Yayınları.
- Başgöz (İlhan), “Halk Hikayelerinde Rüya Motifi ve Şaman İnitasyon Ayinleri, *Asian Folklore Studies* C.XXVI-I,
- Boratav (Pertev Naili), 1918, “Âşık Edebiyatı” *Türk Dili Dergisi*, *Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, Sayı:207, Aralık, Ankara.
- Boratav (Pertev. N.) , 1942, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Ankara.
- Boratav (Pertev Naili), 1982, “ Folklor, Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı”, *Folklor ve Edebiyat*, İstanbul, Adam Yayınları.
- Boratav, P.Naili; 1982, *Folklor ve Edebiyat*, İstanbul, Adam Yay.
- Boratav (Pertev Naili), 1988, *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul, Adam Yayınları.
- Çetin (İsmet), 1997, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri*, Ankara.
- Çobanoğlu (Özkul) , 1999, “Elektronik Kültür Ortamında Âşık Tarzı Şiir Geleneği Bölgemizde Çukurova Âşıklar Üzerine Tesbitler “ 3. *Çukurova Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Adana , Adana Ofset.
- Çobanoğlu(Özkul), 1999, “ Osmanlı Devletinde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri” , *Osmanlı , Kültür ve Sanat*, C.9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Dizdaroğlu (Hikmet),1969, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara, TDK Yayını.

- Elçin (Şükrü), 1976, “Türkiye’de Halk Edebiyatı” *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara.
- Elçin (Şükrü), 1981, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin (Şükrü), 1984a, *Halk Edebiyatı Araştırmaları I-II*, Ankara.
- Eraslan (Kemal), 1994, “Divan-ı Lügat-it Türk’te Aruz Vezniyle Yazılan Şiirler”, *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, 1991, Ankara.
- Günay (Umay), 1992, *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları , Ankara.
- Karahan (Abdülkadir), 1991, “Âşık Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul.
- Kartarı (Hasan), 1977, *Doğu Anadolu’da Âşık Edebiyatının Esasları* , Ankara.
- Kaya (Doğan) 2000, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, Kitapevi Yayınları.
- Koz (M.Sabri), 1977, *Âşık Kolu*, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I, İstanbul.
- Koz (M. Sabri), 1985,” *Âşık Edebiyatında Destan ve Destan Konuları*”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 2*, Konya.
- Köprülü (Fuad), 1962, *Türk Saz Şairleri*, Ankara, Güven Basımevi.
- Köprülü (Fuat), 1989, “Türk Edebiyatının Menşei”, *Edebiyat Araştırmaları I*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Kut (Günay), 1994, “13. Yüzyılda Anadolu’da Şiir Türünün Gelişmesi”, *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı, Belleten* 1991, Ankara.
- Kutlu(Mustafa)-Doğan (D. Mehmet), 1977, “Âşık”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Ocak(Ahmet Yaşar),1984, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*; Ankara, MİFAD Yay.
- Oğuz, M.Öcal; 1983, “Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi” *Milli Folklor*, Ankara
- Özdemir (Fuad) , 1991, “ Anadolu Destanlarının Biçimleri ve Çeşitli Temaları”, *Anadolu Destanları*, Ankara.
- Sakaoğlu (Saim), 1986, *Karacaoğlan*, İstanbul, Büyük Türk Klasikleri.
- Sakaoğlu (Saim), 1986,” Ozan, Âşık Saz Şairi ve Halk Şiiri Kuramları Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.I*, Ankara.
- Sakaoğlu (Saim) 1987, “Halk Edebiyatı Kavramı Üzerine” *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Eskişehir.
- Sakaoğlu (Saim),1998, “Türk Saz Şiiri”,*Türk Dünyası El Kitabı*, 3.Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Tanrıkkulu (Nâzım İrfân), 1997, *Âşıklar Divânı – Günümüz Âşıkları* , İstanbul.
- Turan, Metin; 1996, *Ozanlık Geleneği ve Türk Saz Şiiri Tarihi*, Ankara
- Turgut (Osman), 1995, *Adana’da Âşıklık Geleneği ve Yaşayan Adanalı Âşıklar*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana..
- Yardımcı, Mehmet, 1998, *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri*, Ankara, Ürün Yay. Başkent Mat.
- Yay.
- Yılmaz (Şirin),1994,“Prof. Dr. Umay Günay ile Halkbilim Çalışmaları Üzerine Bir Konuşma”,*Milli Folklor*, S. 22, Ankara.